

Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana

PALMA.—SEPTIEMBRE DE 1904.

SUMARIO

I. Desventures domèstiques del Infant En Ferrand de Mallorca. (*Comensament.*)

II. La nostra Arqueologia literaria.—Comentaris y notes bibliogràfiques, per D. M. Obrador y Benassar: II. La nova càtedra de Literatura Catalana, y les 8 conferencies del Dr. Rubió, a l'Ateneu Barcelonès.—III. De com va fundarse a Paris la *Société des Anciens Textes français*.

III. Mostres de lous possats per la redenció de catius cristians, per D. E. Aguiló.

DESVENTURES DOMESTIQUES

DEL INFANT

EN FERRAND DE MALLORCA

El document que a continuació transcrivim, no es absolutament desconegut ni inèdit. El va trobar el Comte de Mas-Latrie a la Biblioteca de Sainte Geneviève, de Paris, y l'insertà com un dels més curiosos justificants en la seua *Histoire de l'île de Chypresous le regne des princes de la maison de Lusignan*, publicada en aquella ciutat, pel's anys 1852-61.

D'aquest llibre—no molt comú ja desde'l principi y avuy fet raro y malet d'acquirir,—pot esser molt bé que no n'hi haja cap exemplar ni un, a Mallorca. Y així s'explica qu'un document tant curiós com el que n'havem tret y tan interessant per l'istoria de la nostra Casa Real mallorquina, haja passat inadvertit fins ara, fins y tot a investigadors de les nostres coses passades, tan diligents com En Campaner y En Quadrado. Basta això per justificar el nostre desitj de ferlo més conegut y de tenirlo sempre guardat y a la mà, damunt aquestes planes.

Les notes y comentaris explicatius ab que l'illustrà l'erudició del seu editor, tan competent en lo que pertoca als temps mitjvals, li afigen encara més interès y importancia.—N. DE LA R.

Año XX.—Tomo X.—Número 294.

MÉMOIRE confidentiel adressé par l'infant Fernand de Majorque, II du nom, a don Jayme II roi de Majorque son frère, sur les sévices dont il était l'objet de la part du roi de Chypre, son beau pere.—Paris, Biblioth. St.^e Geneviève, carton IV n.º 12, ancien carton L. (*).

SERENISSIMO principi domino regi Majoricarum presentes articuli perpetrati per dominum regem Chipri contra inclitum dominum infantem Ferrandum de Majoricis humilem fratrem suum dentur.

(*) J'imprime en entier ce long et précieux document, qui me paraît être, à n'en pas douter, l'original même du libelle envoyé secrètement de Chypre à Majorque par l'infant Fernand, vers la fin du mois de mai 1342. Il forme un cahier de quatorze folios paginés, comprenant une liste des rubriques mise en tête du libelle, et que je ne reproduis pas. La mémoire est écrite sur du papier de coton oriental, des fabriques de Chypre ou d'Egypte. (Une feuille de papier semblable, conservée parmi les titres de la maison de Bourbon, aux Archives nationales, sect. dom. reg. P. 1364, cote 1362, porte un bordereau de compte de la secrète de Nicossie, que je donnerai sous le règne de Jacques Ier) Le cahier contenant la mémoire de l'infant était plié en deux dans sa largeur, et scellé d'un lac que l'on avait fait traverser, pour plus de sécurité, en deux endroits dans l'épaisseur du papier. Sur le plat de dessus sont écrits les mots *Serenissimo principi domino regi Majoricarum*, etc., renfermant la prière instante d'ensevelir ces plaintes dans le plus grand secret, recommandation dont on comprendra l'intérêt en parcourant la longue énumération des outrages que dévorait le prince Fernand a la cour de Nicosie. Au revers se trouve cette note postérieure, écrite probablement par l'archiviste de la Couronne d'Aragon, à Barcelone, où furent transportées les archives de Don Jayme, après la conquête des Baléares par Don Pedro IV: «Hic continentur articuli de hiis, que fecit rex Chipri infanti Ferrando fratri domini Jacobi regis Majoricarum».

Quos ipsos velitis tenere in loco secreto ex causa, et quod non possint venire ad aures alicujus de mando, cum esset periculum ipsius domini infantis et desolatio totius familie sue, plusquam litteris explicari possent.

Infans de Majorica humilis frater vester Ferrandus (1).

1340

Sequuntur capitula continentia gravantias et vituperia facta inclito domino infanti Ferrando de Majoricis per inclitum dominum Hugonem de Lesinhanano, Jerusalem et Chipri regem, sub anno Domini millesimo trecentesimo quadagesimo.

1.º Primo dictus dominus rex assignavit triginta milia besantios pro dote inclite domine Eschive, filie dicti domini regis et uxoris dicti domini infantis, annuatim et heredibus suis, et istud factum fuit facta adhuc tantum subbarratione (2). Concessit etiam tunc ad instantiam ipsius

ricarum. Item informations super ejus morte. Item qualiter rex Majoricarum qui decessit anno M CCC xlix (Don Jayme II, frère de Fernand II,) habebat jus in principatu Acharie (du chef de Fernand 1.er), prout scripsit dominus Jacobus de Cosenciis de Urbe, clericus procurator in Romana curia, canonicus Patracensis et Ebredunensis, qui est infra scriptus. Fuit extractus de caxia B., de caxeola prima, de quodam molono sub tali signo Θ.

Nous n'avons, comme l'on voit, dans le mémoire du mois de mai 1342, que la première pièce de la liasse ou *molonus*, désignée sous ce dernier signe. Il serait bien difficile de savoir par suite de quelles circonstances ce mémoire expédié de Chypre à Majorque, est passé des archives de Barcelone aux archives de l'ancienne abbaye de Sainte Geneviève de Paris.

(1) Les deux dernières phrases semblent avoir été écrites sous la dictée de l'enfant. Dans le reste du mémoire, Fernand ne parle de lui-même qu'à la troisième personne; mais le secrétaire chargé de la rédaction paraît avoir eu à sa disposition des notes écrites en français par le prince lui-même, et il en a conservé quelquefois des passages textuels (Voy. les §§ xxviii.^o, Liiij.^o). Ailleurs on remarque que le secrétaire, qui dut faire son travail assez précipitamment, après avoir traduit littéralement une rédaction où Fernand parlait à la première personne, efface le commencement de sa phrase pour la remettre à l'impersonnel. Au § ix.^o, par exemple, il avait écrit ces mots: «Tunc nos post comescionem;» il les efface ensuite, et les remplace par ceux-ci: «Tunc ipse dominus infans post comescionem.»

(2) On conservait autrefois, à la chambre des comptes, quelques pièces relatives à ce mariage; mais nous voyons ici qu'il n'y en eut pas en réalité contrat avant la célébration, et seulement arches données.

domini infantis dictam dotem facere assignari super aliquibus casalibus; et cum non potuerit istud tunc exsequi propter festum nuptiarum quod eminebat de proximo, fuit prorogatum usque post festum predictum. Et tunc requisibus frequenter per ipsum dominum infantem, noluit facere, quod videbatur vituperium ipsius. Tamen, post magnum tempus, fecit dicto domino infanti tradi aliqua nomina casalium, computando redditus secundum quod volebant de dicta dote singulariter. Tamen nominavit sibi unum casale quod est juxta Nicosiam, et concessit modo predicto quod iret ad vivendum eum et probaret si delectaretur vel placeret sibi, et faceret sibi assignari omnino. Idem dominus infans ivit cum domino comite Jaffensi (1) ad vivendum dictum casale, et placuit sibi, et ita dixit domino regi et rogavit instanter quod faceret sibi assignari. Quod minime idem dominus rex voluit facere, sed duxit ipsum per verba. Omnino satis aparet quod hoc faciebat in derisionem suam et vituperium, ut predictur.

ij. Item anno quo supra, marescallus Chipri, vocatus dominus Budoynus de Noris (2), promissit dicto domini infanti ex parte dicti domini regis, quod quolibet anno, preter dictam dotem, idem dominus rex daret sibi pro sustentatione sua et familiarium suorum annuatim duo milia florenorum auri et duo milia modia annone et duo milia modia ordei et duo milia metretas (3) vini. Et licet predicta fecerit primo anno de peyori quod habebat, et erat in magna necessitate, tamen, revoluto primo anno, et requisitus frequenter et cum magna instancia per ipsum dominum infantem, respondit dictus dominus rex in scriptis, quod non daret unum obolum nec faceret aliquam gratiam de mundo sibi nisi quantum se extendebat dos filie sue; et sicut dixit, ita et de facto observavit et pejus.

iiij. Item anno quo supra, cum predicta dos dicte domine filie sue et uxoris ipsius domini in-

(1) Hugues d'Ibelin, compte de Jaffa et d'Ascalon. Il avait épousé la mère de l'enfant de Majorque, Isabelle d'Ibelin, sa cousine, restée veuve, à l'âge de seize ans, de Fernand de Majorque, prince de Morée, père de l'enfant. Voy. Muntaner Chron. p. 513, éd. Buchon. Zurita, Annal. de Aragon, libr. VI.

(2) Baudouin de Norès est probablement le maréchal de Chypre tué sous les murs de Smyrne en 1345 (Jean Villani, Chron. apud Muratori, Scrip. Ital. tom. XIII col. 318).

(3) La mesure de capacité pour les liquides, dont on se servait en Chypre était le *mètre*. Elle se divisait en quarterons et en fioles (Voy. Pegolotti, Della Mercat). — Il est probable que la metreta était une petite mesure relativement au mètre ordinaire.

fantis assignata sit in secreta regis, et promississet dari per tres solutiones in anno, et contra istud tamen minime tenuit nec tenet; ymo transiebat assignatus terminus in tantum quod frequenter ipse dominus infans erat in magna penuria et necessitate, cum non habebat aliquid hinc in partibus istis.

iiij. Item anno quo supra cum dictus dominus rex ad intercessionem ipsius domini infantis fecisset aliquas gratias aliquibus, postea in vituperium suum idem dominus rex eas revocabat, ut pote de logia (1) catalanorum Famaguste, et de duobus religiosus quos acceperat in capellanos et de domo sua, postea in vituperium ipsius domini infantis, ut predicatur, et sine omni causa ejessit de domo sua; ita quod videtur, quod non dubitat, salvo suo honore, ledere conscientiam suam ut posset ipsum dominum infantem vituperare.

v. Item anno quo supra, cum dictus dominus rex mutuasset dicto domino infanti duo milia florenorum auri pro naulo navis, (2) idem dominus rex voluit eosdem recuperare de prima solutione, non obstante penuria quam sustinebat et arctam necessitatem propter multas gentes tam milites quam alias qui venerant propter servitium et honorem ipsius domini infantis.

vj. Item anno quo supra, facta celebratione matrimonii dicti domini infantis, per aliquos dies persuasit dictus dominus infans dicte domine uxori sue quod placeret sibi confiteri fratribus minoribus, et istud concessit quod faceret. Et promissit et vovit, cum dictus dominus rex semper sibi dixerat et dicebat cotidie, et ante celebrationem matrimonii et post, quod omnino deberet facere voluntatem dicti domini infantis et obedire sibi, si volebat habere benedictionem suam, aliter turbaretur. Et hec fecit frequenter, ut eidem domino infanti multosciens retulit dominus rex antedictus; et non tantum eidem domino infanti, ymo etiam multis aliis dixit, scilicet consanguineis et familiaribus ipsius domini infantis, in speciali nominando et mencionem faciendo de ipsa confessione, dicendo quod non displiceret sibi si filia sua confiteretur cuicumque vellet vir suus. Set post aliquot tempus, dictus dominus rex seductus, incepit minari et injuriare fortiter filie sue et turbari de ipsa confessione et sibi mala dicere et multa vituperia facere. Propter

hec adjessit minari quod si ipse posset scire quod aliquis frater minor audiret eam in confessione, quod malus annus veniret sibi et faceret justiciam de eodem, taliter quod omnes ejusdem ordinis scentirent quomodo displicebat sibi. Et hoc fecit frequenter. Et quoscienscumque poterat habere opportunitatem loquendi dicte filie sue, immediate veniebat ad verba illa, et tot mala egrediebantur de ore suo, maledicendo filiam suam et ordinem minorum nec non reginam Cecilie (1) et dominum Philipum (2) de Majoricis, avunculum ipsius domini infantis, vocando eosdem paterinos et ipsam filiam suam uxoremque domini infantis mecus (3), quare volebat confiteri fratribus minoribus. Tandem tot et tanta turpissima et inhonesta, contumeliosa et diffamatoria verba dictus dominus rex dicebat quod erat turpissimum audire. Ita quod nullatenus fuit ausa confiteri per magnum tempus secrete nec publice, licet fuerit in periculo mortis, quare tunc erat gravida et iverat ad visitandum amitam suam (4) que tunc pepererat in quodam casali quod vocatur Calota (5) juxta Famagostam. Et cum pervenisset ad dictum locum per ij. vel iij. dies fecit dicta domina abortivum, quod fuit majus periculum quam si peperisset secundum cursum suum nature. Ita quod etiam, istis existentibus, non

(1) Sancier, reine de Sicile ou de Naples, tante de l'enfant. Cette princesse, fille de Jayme 1.er, roi de Majorque, était sœur de don Philippe de Majorque, qui entra dans les ordres, et de Fernand 1.er de Majorque, prince de Morée, père de l'enfant Fernand II, de qui émane le présent mémoire. Sancier épousa Robert le Sage, roi de Naples, et mourut en 1345. Elle avait élevé son neveu Fernand et l'avait doté lors de son mariage avec la fille du roi de Chypre.

(2) Don Philippe de Majorque, oncle de l'enfant Fernand II, gendre du roi de Chypre, fut trésorier de Saint Martin de Tours (Gallia crist. edit. sainte Marthe) t. IV pag. 617. On trouve dans les papiers de Baluze, à la Bibliothèque Nationale, une lettre de 1297, dans laquelle le roi Philippe la Bel prie le chapitre de Saint Martin de mettre, sans plus de retard don Philippe ou son procureur en possession de la trésorerie; et diverses pièces de 1307 à 1318, émanées du prince aragonais, investi dès lors de sa dignité ecclésiastique. Ces dernières sont datées de Paris, de Perpignan et de Montpellier. Baluze, Armoire III, p. 2 num 2, fol. 140 et 141.

(3) Pour mœchus, que l'antiquité employait seulement au masculin. On trouvera plus loin des expressions non moins blessantes, mais qui n'ont rien de surprenant dans la bouche de Hugues IV prince violent et emporté.

(4) Probablement Isabelle de Lusignan sœur du roi Hugues IV, qui avait épousé Eudes de Dampierre, connétable de Jerusalem.

(5) Calota ou Colota. Ce village, aujourd'hui ruiné, se trouvait au nord de Famagoste, vers le Karpas.

(1) La maison commune, où se réunissaient les marchands catalans.

(2) Pour le nolis du navire qui avait sans doute conduit l'enfant en Chypre.

fuit ausa confiteri quare secundum conscientiam non poterat nisi minoribus, nec ipsis propter timorem regis, quare secundum sapientem: *Ira regis nuncius est mortis* (1). Et per Dei gratiam evasit mortem et iram patris licet cum magno remorsu consciencie.

vij. Item anno quo supra, quomodo de licentia dicti domini regis inclita dicta domina Eschiva, uxor dicti domini infantis, ibat ad modum gallicum, et quod placebat sibi filie sue misit litteram sigillo suo sigillatam; tamen ipse dominus rex in secreto, una cum inclita domina regina, clamabant et maledicebant ipsum dominum infantem et ejus uxorem antedictam et hoc genibus nudis et flexis in terra ante ymaginem (2). Et hoc frequenter faciebant, licet non ostenderent exterius (3).

viii. Item anno quo supra, semel in quadagesima erat dictus dominus rex cum dicta domina regina et multis aliis nobilibus, et ipse dominus infans cum predicta domina uxore sua in Famagusta. Et transactis ibidem aliquibus diebus infra septimanam sanctam, accidit illis diebus quod uxor dicti domini infantis habuit devotionem eundem ad sanctam Claram, et hoc in die jovis sancta, ad audiendum missam et ad visitandum locum. Ita quod dictus dominus infans ivit ad regem et petit licentiam, quod placeret sibi ut dicta filia sua iret ad dictum monasterium Sancte Clare, et concessit graciosse sibi, dicens quod multum placebat sibi. Et cum ipse dominus infans ad hospiciu suu redisset, retulit istud dicte uxori sue. Sine mora regina misit ad rogandum filiam suam et ipsum dominu infantem quod ipsa nullo modo iret ad predictu monasteriu, quare dictus dominus rex erat valde turbatus; quia incontinenti cum ipse dominus infans recisisset ab eo, ipse dominus rex intravit ad reginam in camera, clamando et vociferando quod ipse movebatur quare dederat sibi licentiam pro filia sua ad eundem ad dictu monasteriu, cum sorores Sancte Clare essent meretrices et male mulieres et paterine, dicendo ista et similia et multa mala de ipsis sororibus et fratribus minoribus (4). Et tunc, Deo permittente, momordit

sibi linguam taliter quod sanguis emanavit usque ad terram, secundum quod relatum fuit eisdem domino infanti et ejus uxori. Et propter hec dicta uxor ipsius domini infantis cessavit ire ad dictu monasteriu, dicto domino infante et uxore sua respondentibus dicte domine regine quod non intendebant in aliquo displicere domino regi, quare aliter non petivissent licentiam a dicto domino rege; ex quo ita erat quod displicebat ei quod non irent.

ix. Item anno quo supra, in Famagosta in die jovis sancta, quum (1) esset hospiciu ipsius domini infantis juxta hospiciu dicti domini regis, in tali dispositione quod per unum pontem ipse dominus infans cum uxore et familia veniebant ad hospiciu regis et rediebant ad eorum hospiciu; de hospicio autem regis itur ad fratres minores per quoddam hostium secretum, quare inter hospiciu dicti domini regis et ipsos fratres predictos non est nisi paries in medio, sicut dominus rex Enricus, bone memorie, predecessor istius ordinaverat, et transiebat per dictu locum ad fratres minores de nocte et de die sicut Deus inspirabat sibi, habendo sic consolationes suas spirituales. Et iste dominus rex ludit ibi ad balistam, quando contingit ipsum fore ad ipsam civitatem, scilicet Famagostam, quare non est locum ibi ita sibi dispositum. Tunc ipse dominus infans post comestionem ivit ad mandatum (2) fratrum traseundo per dictu locum secretum, quare bene videbatur sibi quod non erat dies equitandi per villam ob reverentiam Dei et temporis. Et tunc dictus dominus rex dormiebat. Sed dum ipse dominus infans revertebat de dictis fratribus minoribus, invenit ipsum dominu regem in loco consueto predicto ludendo ad balistam cum aliis. Et cum audivit ipsum dominu infantem venire, ironice proje-

nait, et aux clarisses qui dépendaient de l'ordre de Saint François. Comme toutes les grandes institutions, les dominicains et les cordeliers ont eu de tout temps des amis et des adversaires passionnés; et l'on comprend d'autant mieux les mauvaises dispositions de Hugues IV contre ces derniers, que la famille royale de Chypre avait une dévotion particulière pour l'ordre de Saint Dominique. Aux calomnies odieuses du roi de Chypre on pourrait opposer le panégyrique du Dante, qui n'est que juste pour les deux ordres.

Dell'un diro; pero che d'amendue
Si dice, l'un pregiando, qual ch'uom prende,
Perche ad un fine fur l'opere sue.

Paradis, xi, 40.

(1) Il y a au Ms. *tamen*. Tout ce paragraphe, d'ailleurs plein de détails piquants, est d'une rédaction plus confuse encore que les autres.

(2) *Mandatum*, lavement des pieds du Jeudi saint.

(1) Proverb. X^o I, 14.

(2) Sans doute devant une image du Christ ou de la Sainte Vierge.

(3) Ce paragraphe est ainsi intitulé dans la table des rubriques: «Super induitione raube uxoris sue ad modum Gallicum.»

(4) La haine de Hugues IV contre son gendre s'étendait aux religieux Mineurs que l'enfant affection-

cit balistam in terram, ascendendo valde velociter per quandam scalam que erat immediate post dictum hostium, per quam ascenditur ad cameram dicte domine regine. Et ipse dominus infans post eum ascendit. Ipse dominus rex festinanter intravit cameram suam et clausit post se cum clave, ita quod non potuit intrare ad eum. Set ipse dominus infans videns hoc, intravit ad dominam reginam et dixit sibi: Quid habet dominus rex, quare sic ascenderat? Et ipsa respondit quod turbatus ascenderat, dicendo quod isti fratres minores non permittebant eum ludere, quare permittebant intrare et transire per dictum locum mulieres et seculares. Recessit autem ipse dominus infans a domina regina, et ivit ad partem hospicii ubi rex morabatur, et stetit ibi cum militibus et aliis dominis juxta cameram ipsius spectantibus simul eundem regem quando exiret de gardaroba, ubi dicebant ipsum dormire. Post autem occasum solis, dictus dominus rex exivit cameram suam stando cum aliquibus quos invenit ibidem. Quidam autem nobilis venerat paululo ante, qui fuerat in madato fratrum predictorum et sermone eadem die, narrando ipsi domino regi que gesta erant ibi, et quomodo erat magna devotio audire et videre omnia illa. Et ipse respondit quod ista erant magne ypocrisie et fatuitates, et facientes talia faciebant magnam ypocrisiam et fatuitatem, et hoc presentibus multis et ipso domino infante et episcopo Famagoste et priore provinciali predictorum, aborrendo et deridendo ac vituperando illos qui talia faciebant et dictum mandatum. Verum nec ipse nec regina, nec aliquis de terra faciunt mandatum nisi soli religiosi; idcirco fuit eis multum singulare quare ipse dominus infans et uxor sua fecerant illa die.

x. Item anno quo supra, dictus dominus rex fecit prohibere portariis dicti domini infantis ut infra castrum regium minime essent ausi deferre massas. Et totum istud cedebat in magnum contemptum ipsius domini infantis et totius generis sui. Accumulando etiam mala malis et vituperia vituperiis addendo, mandavit marescallo antedicto quod nullus de familia ipsius domini infantis, cujuscumque conditionis foret, portaret enses infra castrum suum; et sic mandavit marescallus antedictus.

xj. Item anno quo supra, mense junii, cum dictus dominus infans et ejus consors ivissent ad regem in castro suo de Nicossia, ad consolandum de morte cujusdam filie sue, dictus dominus rex, motus absque causa contra dictam comitissam

matrem dicti domini infantis, (1) dixit quod ipsa interfecerat cum facturis (2) filiam suam. Ecce quod dicebat, set nichil probabat. Et multa alia verba inhonesta et injuriosa sibi dixit, multis valentibus hominibus audientibus, que cedebant in immensum vituperium dicti domini infantis.

xij. Item in sequenti nocte, ipse dominus infans et dicta domina ejus consors, volentes remanere dictorum regis et regine in dicto castro Nicossie, parata fuit eis camera sicut prius, que erat juxta illam regis, ita quod non erat nisi unum hostium in medio. Et tunc dictum dominus rex precepit dicte domine regine quod clauderetur dictum hostium. Et ipsa respondit quod non oportebat eos dubitare de filiis eorum, et ipse asserebat contrarium, dicendo multa verba et inhonesta contra ipsum dominum infantem et ejus uxorem. Et post paululum venit una mulier cujusdam militis et dixit dicte domine Eschive consorti ipsius domini infantis, quod prevaleret quod recederent ex parte marescalli, dando pro bono consilio. Et tunc immediate accesserunt, (3) volentes propter bonum pacis locum dare et ire.

xiiij. Item anno quā supra, quando cum nobili Alosa, domicella et semper nutrita cum inclita domina Eschiva uxore dicti domini infantis, esset ordinatum quod fieret festum et convivium in die celebrationis matrimonii ipsius, in domo dicti domini infantis, propter honorem ipsius et ejus consortis, dictus dominus rex inhibuit et mandavit patri ipsius domicelle quod non esset ausus tenere dictum festum in domo dicti domini infantis; quod si faceret, malum veniret sibi. Et hoc fecit predictus dominus rex in opprobrium ipsius domini infantis, quamvis sit consuetudo in terra ista facere festum pro domicellabus in domibus ubi degunt et sunt nutritæ.

xiiij. Item anno quo supra, quando dictus dominus infans comedebat cum dicto domino rege et consueverat habere scutifferos ad serviendum sibi, ut moris est ubique, accidit semel in prandio prandentibus ibi cum rege, dictus dominus rex fecit precepti per marescallum quod nullus de familia sua amodo serviret ipsi domino infanti, presente rege, licet tunc episcopus Famagoste et multi milites, qui comedebant tunc ibidem cum domino rege, haberent suos scutiffe-

(1) La Comtesse de Jaffa, veuve de Fernand 1.er de Majorque.

(2) Charmes, sortilèges.

(3) Dans le sens de *recesserunt*.

ros ad serviendum eis. Ecce prerogativam quam sibi faciebat pre aliis.

xv. Item anno quo supra, in festo beati Johannis Baptiste, presente dicto domino infante et stante coram rege humiliter, infra aulam suam castri sui civitatis Nicossie, multis etiam presentibus ibidem audientibus, pluribus verbis injuriosis, contumeliosis et inhonestis, sine ulla occasione ipsum dominum infantem ironice vituperavit et deshonestavit; illud idem dominam comitissam Jaffensem ejus matrem et totum genus suum. Et etiam dicebat inter alia vituperia antedicta quod, quosciscumque vellet, ipse abstuleret sibi uxorem suam et dimitteret ipsum ibi sicut canem.

xvj. Item anno qua supra, xv. die mēsis Novembris, migravit ad Dominum quidam filius dicti domini regis parvus, vocatus Thomacinus. Et idcirco ipse dominus infans et ejus consors iverunt ad castrum, et postea associaverunt dominam reginam usque ad Predicatores (1). Et factis exsequiis dicti pueri, idem dominus rex ivit ad domum marescalli, et ipse dominus infans cum eo. Et ipso existente ibidem coram eo humiliter, dictus dominus rex, subito motus ad iram contra ipsum dominum infantem, posuit manum suam in gladio suo et volebat contra ipsum irruere, nisi marescallus predictus interposuisset se et amplexatus fuisset ipsum dominam regem.

xvij. Item anno quo supra, in Adventu Domini nostri Jhesu Christi, dictus dominus infans ivit ad quodam casale vocatum Menico (2), ad faciendum homagium dicto domino regi; ubi fuit sic ordinatum quod si ipse portaret aliquod gladium, quod iste interficeretur confestim cum tota sua familia. Sed, Deo permittente, nullum gladium portaverat, et sic fuerunt liberati de ipsis. Et facto homagio, immediate sumpto prandio recessit cum tota ejus familia (3).

xvij. Anno quo supra quomodo frequenter dixerat palam quod ex hoc venerat ipse dominus infans huc propter necessitatem et quia non habebat de quo sustentaret, et quod dominus frater suus (4) et alii parentes et amici sui, sicut attestati de ipso, dederant sibi licentiam veniendi huc; et si in longiore loco po[tui]ssent ipsum

mittere, misissent ipsum, cum agravarentur de ipso; dicendo semper de ipso domino infante et de genere suo multa opprobria et vituperia absque causa. Quare ex ista causa erat ipse dominus infans vilipensus et dejectus per barones et milites de terra.

xix. Item anno quo supra, dictus dominus rex frequenter dixit palam et publice multis audientibus, quod ipse dominus infans habebat aliam uxorem, ex qua filia sua, uxor dicti domini infantis, erat meretrix, et filia ipsorum per consequens erat spuria. Et ecce quomodo timebat vituperium proprium, ut posset ipsum dominum infantem vituperare et injuriare.

xx. Item anno quo supra, diverso modo, propter ipsum dominum infantem, dictus dominus rex ducebat malam voluntatem dicto domino comiti Jaffensi, et plura opprobria sibi faciendo et vexando eundem dictum comitem.

LA NOSTRA

ARQUEOLOGÍA LITERARIA

COMENTARIS Y NOTES BIBLIOGRÁFIQUES

II

La novella càtedra de Literatura catalana
y les vuyt conferencies del Dr. Rubió, a l'Ateneu,
sobre la nostra Historia literaria

MOMENTS després d'haver donada la conferència, estant encara dins el saló d'actes del *Ateneu Barcelonès* y mentres rebia immerescudes felicitacions que no podien inspirarse sino en la més amistosa benvolença o en la simpatia que hagués conseguit despertar entre'ls catalanistes concurrents la materia tractada; se'm acostà un jove, al qual no tenia'l gust de conèixer personalment, y estrenyentme la mà, va dirme ab accent entusiasta y expressiu:

—Com a resposta a la alusió que vostè ha feta als *Estudis Universitaris Catalans*, dels qu'en soch secretari, tinch la satisfacció de participarli que desde'l curs vinent hi quedarà oberta la càtedra de *Literatura Catalana*, pera la qual està ja designat y elegit D. Antoni Rubió y Lluch.

—Mil enhorabones! (li vaig respondre) tant per l'acort d'inaugurar la novella càtedra, com per la acertada elecció del catedràtic, que'm sembla immillorable.

(1) Le couvent royal de Saint Dominique, détruit au xvie siècle.

(2) Menikou, dans le Morpho.

(3) La rubrique de ce paragraphe est ainsi: «Super cisma perpetrata in loco de Menico contra ipsum dominum infantem.»

(4) Le roi de Majorque, don Jayme II.

Ab aqueixa agradosa avinentesa vaig fer la coneixença personal del distingit Sr. D. Carles Francisco y Maymó, secretari dels «Estudis Universitaris catalans.»

Poch temps després, tenia'l pler de veure confirmada tal notícia, llegint a la revista d'educació nacional, UNIVERSITAT CATALANA, que a Barcelona's publica mensualment, un bell article del sudit secretari, ahont, baix del títol de *Fi de curs*, feya entre altres interessants consideracions, les que aquí textualment segueixen:

«Els que, complimentant un acord del Congrés Universitari Català, fundàrem l'institució que s'anomena *Estudis Universitaris Catalans*, no podem pas estar descontents.

«Al començar la segona quinzena d'octubre inauguràrem les nostres tasques, instaurant tot seguit les dugues càtedres que de tant temps ençà demanava Catalunya inútilment a l'Estat: la de *Dret Civil català* i la d'*Historia de Catalunya*.—Per fi (poguerem dir) tindrà la nostra pàtria càtedres en les quals per dret propi siguin objecte d'ensenyança les nostres institucions jurídiques, tan bescantades pe'ls que no les coneixen o no poden capir llur esperit de llibertat civil, i les gestes del nostre poble en l'ordre polític, intel·lectual, etc., sense postigos, omissions premeditades ni disfrescs a que tan aficionats se mostraren sempre'ls historiadors oficials.

«Més endavant ens vegérem am cor pera instituir una nova ensenyança, i ens decidirem per la de l'*Economia social i Política aranzelaria*, tenint en compte la necessitat que té Catalunya de que'ls seus fills estiguin capacitats pera senyalar i imposar una orientació econòmica que salvi avui els seus interessos industrials i sigui base de la seua prosperitat en l'esdevenir.

«Amb el funcionament simultani d'aquestes tres càtedres havem volgut demostrar que no'ns proposavem establir tant solament un curs d'estudis especulatiu escullit amb un criteri més o menys exclusivament patriòtic, ni instalar una escola tècnica, aon fossin exposats purament aquells coneixements que tenen una aplicació pràctica i utilitaria immediata, sinó una entitat que impulsés amb el major esforç que sia possible l'avenç de la cultura integral de Catalunya.

«Havem volgut posar la primera pedra de l'Universitat catalana.

«I, com deiem al començar, no podem pas estar descontents dels resultats. Els alumnes d'Historia de Catalunya han redactat monografies molt interessants, han visitat arxius i museus, han fet

treballs de paleografia que seran molt útils, i han vist i estudiat notables monuments històrics. Els de Dret Civil català s'han familiaritzat amb el maneig dels textos legals, han comprès l'esperit de les nostres institucions escrites i consuetudinàries, han fet practica de redacció de documents, han investigat per compte propi, han traduït cossos legals escrits en llatí i han escrit també un bon numero de monografies no menys interessants que les d'Historia. Per fi, els d'Economia social i Política aranzelaria han vessllumat la manera de fer-se riques les nacions, han fet coneixença amb les institucions econòmiques que son els nirvis del poble, han vist l'aranzel i han estudiat i escrit sobre'l credit popular, les qüestions monetàries i l'ensenyança tècnica a l'extranger.

«No tenim la pretensió de creure que de les nostres càtedres n'hagin sortit historiadors, juriconsults o economistes; pero creiem que n'han sortit deixebles capaços d'orientarse amb relativa facilitat, quan se tracti de quelcom que's refereixi a l'història, el dret o la constitució econòmica de Catalunya. ¿No es aquesta, per ventura, la missió de l'ensenyança universitària?...

«Donem per ben empleats els cabals que esmersem en l'obra dels Estudis Universitaris Catalans. El nombre dels nostres socis adherits va augmentant, però tot se necessita pera sostenir les nostres càtedres.

«El curs que ve, si a Deu plau, unirem a les tres d'enguany una nova càtedra, la de Literatura Catalana. Animant-nos aquest proposit, no havem tingut espera, i l'Antoni Rubió i Lluch ha ofert als catalans els fruits primerencs d'aital ensenyança. Les conferencies que pe'l nostre encarrec ha donat aquell erudit professor són bella mostra de lo que ha d'esser la càtedra novella i constitueixen la nota més brillant del nostre fi de curs.»

Les conferencies a que aludia En Francisco y Maymó, son les que sobre *Literatura històrica de Catalunya* donà'l Dr. Rubió, a l'Ateneu Barcelonès, desde'l 11 de Juny fins a mitjan Juliol, en nombre de vuyt, y que per son vastíssim plà y abundosa materia, bé's pot dir que engloben tot un curs y un programa complet de la nostra Historia literaria, trassat ja d'abans, pe'l meteix conferenciant, en el seu metòdic y lluminós *Sumario de la Historia de la Literatura Española*, publicat en 1901.

Basta per això posar esment y considerar els temes d'aqueix ramell de vuyt conferencies, que foren els següents:

- I.—Concepte y determinació del nom y contingut de la Literatura catalana.
- II.—Elaboració orgànica y personalitat de la Literatura catalana.
- III.—Successió de les literatures mitj-evals y filiació de la catalana.—I. Influències internes: llatí-eclesiàstica, provensal, oriental.
- IV.—Successió de les literatures mitj-evals y filiació de la catalana.—II. Influències externes: francesa, italiana, castellana.
- V.—Influències catalanes en la Literatura castellana dels segles XIV, XV y XVI.
- VI.—Predomini de les lletres castellanques a Espanya. Comparació entre la decadència literària de Catalunya y la de Portugal.
- VII.—Èpoques històriques de la Literatura catalana: I. Època nacional. II. L'edat d'or.
- VIII.—Èpoques històriques de la Literatura catalana (*conclusió*): III. La decadència.—IV. La renaixença.

No hi há que dir, en obsequi a la veritat, sinó que aquelles vuyt conferències del Dr. Rubió a l'Ateneu, constituïren un assenyalat *succés*, memorable y notabilíssim, y marcaren el començament d'una nova etapa dins el procés de la cultura literària de Catalunya.

Ja hi quedava així consignat y s'hi reflectia tota la bona impressió que les conferències produïren, en la part més il·lustrada de la premsa barcelonense. A cadascuna li dedicà *La Veu de Catalunya* en primera plana una ressenya tan extensa com merexien. Y en les columnes de la *Il·lustració Catalana*, la brillant ploma crítica d'En Miquel S. Oliver, tot consignant que la impressió causada pe'l conferenciant havia resultat vertaderament fonda y espontània, escrivia entre altres aquestes substancioses apreciacions:

«El notable catedràtic reuneix les condicions més favorables pera portar a terme la tasca em presa ab tant d'entusiasme com desinterés y aplicació. No's tracta d'una matèria quin coneixement pugui l'autor improvisar-se'l ab l'ajuda de prontuaris y enciclopedies. El talent més gran y les facultats d'estudi y adquisició d'idees, per em inents y portentoses que resultin, no basten a suplir aquella inconfonible seguretat y solidesa de les coses apreses y adquirides per procés natural y orgànic, d'iniciació lenta, de filtració capilar, d'observació infatigable y perllongada.

«Sols d'aquesta manera obtenen els coneixements aquell equilibri y sistematització que converteix en ciència orgànica y articulada el munt dels datos, dels fets y de les observacions inconexes; sols d'aquesta manera s'estableix el vincle de unitat y la misteriosa vibració vital que separa una disciplina autònoma d'un catàlech de proposicions o d'un recull de experiències; sols d'aquesta manera la substància o contingut del coneixement se transforma y anima y alcanza l'individualització, la fesomia, la personalitat pròpies de la vida.

«Això es lo que reuneix, precisament, En Rubió y Lluch. Fins ara haviam vist estudis de literatura catalana: monografies, contribucions, punts de vista parcials, resums més o menys sintètics; pero no haviam alcançat a entreveure la Literatura catalana, com a objecte y matèria vivent y delimitada d'un estudi sòlit y complet.

«Ab lo que li havem sentit al Dr. Rubió y Lluch y ab son excelent *Sumari* o programa de literatures espanyoles, hi trobem una gran promesa, una sugestió poderosa, qu'es el millor estat d'esperit y la preparació més envejable pera comensar una ensenyansa. Consequir despertar, per modo natural y poderós l'interés y'l desitj d'investigació, fer florir la hipòtesis en el cervell dels deixebles, es donar a la ciència la virtut, que sempre deuria adornarla, d'un principi eternament actiu; y no'l de cosa passiva y oïosa que passa d'un enteniment a un altre, com de un pot a un altre pot. Tant com van succehintse les explicacions y com més se rellegeixen els esquemes de les lliçons futures, més s'esforça un en obtenir y imaginar la visió total. Així com els torrellons y pinacles de la «Sagrada Família» y'ls archs a mitj bastir y les voltes que just arrencan produheixen aquella impressió particular de promesa esplèndida, de cosa futura, de bel·leses a venir;... així també, sobre lo conegut, un sospita y entreveu lo ignorat, y una estranya pruitja l'empeny a imaginar el conjunt.

«Ademés d'això, el Dr. Rubió y Lluch posseheix aquella preparació necessaria, no sols pera conèixer la cosa en si mateixa, sinó pera relacionarla ab tota la serie de coneixements universals ab que s'enllassa; y no està mancat ni de la *simpatia*, clau de tota investigació, ni de la *neutralitat* y serenitat d'esperit que son indispensables a la ciència pera que no's convertesca en panegirich o en diatriba, es a dir, en polèmica y en passió.»

«No s'ha reduït a la tasca d'una investigació freda, literaria y sense colorit. No rebutja l'estil; no prescindeix del sentiment ni de la forma estètica en ses explicacions; no sent la febre de la troballa per la troballa, ni la pruitja del dato pel dato mateix. No es la seva una erudició prosaica, desorientada y sense clar-oscure. Tot lo contrari: la clau de tota labor històrica la té, en darrer terme, la imaginació. La imaginació s'aprofita de la primera materia, de les investigacions, de les troballes y dels datos, pera reconstruir l'edifici enrunat. Escorcolla y tria en les osses antidiluvianes els ossos disgregats, pera ajuntar la carcassa dels grans sauris primitius. Aqueixa es l'obra del vertader talent històric y la fruïció de la vertadera critica. L'erudició vulgar limita'l seu treball a arreplegar els restes de les coses passades y posar-los dins la vitrina dels museus.

«¡Ab quin seny el Dr. Rubió ens ha fet veure l'aparició de la literatura catalana entre les noullatines, les influències rebudes de la literatura llatí-eclesiàstica y de la provençal, de la francesa, de la castellana y de la italiana y, ensemps, les influències que sobre les tres darreres va exercir! Tot ha quedat vivent y de relleu en la memoria dels auditors; tot queda clar y delimitat com en un dibuix panoràmic, pres desde un punt de vista elevat y ben escullit.»

No satisfet encara ab això, y donant mostra evident y clara de penetrar tot l'alcanç y la transcendència d'aquella labor preliminar que tan lluidament acabava de dur a cap el Dr. Rubió, recapitolava n'Oliver pochs dies després, en les planes del *Diario de Barcelona*, les consideracions crítiques fetes abans, y n'hi afegia d'altres igualment justes y lluminoses, dient:

«Les conferències d'En Rubió y Lluç a l'Ateneu Barcelonès, oferides com a preparació del curs que li han encarregat els «Estudis Universitaris Catalans» m'han renovada una antiga convicció: que l'obra històrica investigadora no pot en via ninguna prescindir del esperit artístic. Com vé a la fi, l'art es qui té la clau del temps passat; la imaginació es qui coordina els escampats fragments; y cercant el quest y furinyant per dins l'escorial de les coses passades, afig el troçam, recompon els elements y torna a la admiració de la posteritat els mutilats déus y les ànfores rompudes. Constitueix gran sacrilegi divorciar la erudició, per poch que l'ajut y afavoresca un temperament pulcre y artístic. D'un munt

immens de quaderns, cartes, memories y *pamphlets*, els germans Goncourt en traguèren els seus famosos llibres del segle XVIII: una maravella de curiositat y elegància ovidiana...

«Quant traçava En Rubió el quadro general de la Literatura catalana en les seues vuyt conferències—dignes certament de que l'autor les reconstituesca y les trega a llum,—no pogué'l seu auditori acudir a altra recordança o terme de referència que no fos En Menéndez y Pelayo, vertader mestre aquí a Espanya y restaurador, després d'En Milà, de tan interessants y pregons estudis. Pero d'En Menéndez descendeixen ensems les vaques grasses y les magres: vol dir, els pochs qui s'han sabut assimilar y entendre son esperit, la seua penetració, son *estre* crític, anava a dir, escalfat per íntima eloqüència y generós entusiasme, y la major partida dels seus deixebles y admiradors, sens ànima estètica, aferrats a lo *literal* y purament de clovella, bibliogràfic y paleogràfic; anotadors de menuderies sense gota d'estil ni gràcia. No cal assenyalar a quina d'aquestes derivacions perteneix el docte catedràtic. Cap lletraferit en la materia de que tractava, deixà d'entreveure la semblança del seu treball y dels seus punts de vista ab los admirables estudis d'En Gaston Paris sobre les literatures romàniques de l'Edat mitjana.

«No foren les seues lliçons una successió de fet y dates y noms a lloure. No sorprengué als qui l'escoltaven, ab un ruixat de conceptes incoherents y sense aglutinació, efecte de lectures improvisades y mal pahides. No s'en podia desexir dels fets, que son l'objecte de la historia y materia del coneixement; pero no's desexí tampoch del judici ni del sentiment, que'ls aclareixen y'ls ordenen en sèries lògiques y'ls donen l'animació y el secret de vida. L'Historia no es estatua jaent, inventari, ni fe de mort: es evocació activa y dinàmica de tot lo d'en temps primer, pera que'ns revisca al davant, ab la major illusió, moviment y intensitat que sia possible.—Y així fou que com assentà la autonomia de la Literatura catalana,... y en tot lo demés que establí y digué,... va emprar una traça ferma y segura, afinant l'arteria principal de cada qüestió, donant relleu a lo primordial y deixant dins la penombra lo secundari; aclarint, sobre tot, la vaguedat dels conceptes abstractes demunt exemples concrets, que sabé triar enginyosament y que il·luminaven y aclarien la fosquedat d'aquella nit mitjeval, ab bellugadissa fosforescència.

«A les acaballes del breu curs del Dr. Rubió, romanguèrem tots quants l'haviem escoltat, ab la

convicció de que llavors era quant conxiem una nova personalitat: la personalitat literaria de Catalunya, en ses justes relacions de proporcionalitat, grandaria y importancia, respecte a les altres literatures contemporànies d'aquella. A son estudi aportà un esperit estètic-hcientífich que s'es mes-ter reconèixer. Sa neutralitat intelectual no quedà deslluïda ab el *parti pris* patriòtich; ni donà a ses lliçons l'apassionat caràcter d'un panegirich ni'ls tons violents d'una diatriba contra'ls adversaris. Y va estar, sobre tot, a punt y en lo just, com senyalá y documentá l'influencia activa sobre la literatura castellana durant els sigles primerenchs (XIII y XIV) y l'influencia passiva rebuda d'aquella meteixa literatura, en els XVII y XVIII, després d'una època vacilant y abocada a la decadencia.

«Ab criteri igualment lluminós exposà'l caràcter acastellanat de la literatura catalanesca al començ del segle XIX, com a natural continuació del *vallfogonisme*, contrastant ab l'esperit intimament català que vibrava en els escrits castellans de la generació de 1808, des d'En Capmany fins a n'En Lopez Soler, n'Aribau y D. Prósper de Bofarull. Nigú hi hagué que dubtás llavors de saludar En Rubió y Lluch com a continuador y divulgador inteligentíssim de l'obra del pros Milá; y com organisador del conjunt històrich de la Literatura catalana, aprofitant les primerenques troballes del insigne autor dels *Trovadores en España*, la erudició posterior y les seues investigacions personals y propies, harmonicament combinades per un gust sempre encertat y un sentiment poètic indefectible.» (1)

Y veus aquí com el ben orientat patriotisme català ha sabut arbitrar y trobar manera d'omplir el buyt que qualcú ab sobrat motiu planyia, anys enrera, y ha reparat venturosament lo que als ulls de propis y d'estrany, semblava «un olvit y una iniquitat manifesta» envers de la nostra llengua y de la antiga Literatura catalana.

(1) A l'acabament d'aqueixa ressenya, feya n'Oliver un merescut elogi de l'obra benemèrita instaurada pe'ls *Estudis Universitaris Catalans*, y una observació justíssima y rahanada:—«No sé per quines cinchcentes (escrivia) els pressuposts generals del Estat, que concedeixen 50.000 pessetes a l'Ateneu de Madrid pera les seues classes d'estudis superiors, podrien negar una subvenció congruent als *Estudis Universitaris*, a l'*Ateneu de Barcelona* o altra institució consemblant, que patrocinen tan elevats fins de cultura, y estableixen nous estudis, *inèdits* encara a Espanya, quant ja formen part dels plans d'estudis a l'estranger.»

HAVIEN trascorregut ja més de dos terços del passat segle XIX, y a França's trobaven encara—lo meteix que en els altres pobles llatins,— endarrerits y pobres, en lo que atany a estampar, treure a llum y vulgarisar entre la gent de lletres els més preuats y curiosos monuments de la seua antiga Literatura nacional, tan abundosa y rica, y que tant va influir demunt les altres d'Europa, des del començament de l'Edat mitjana.

Els més autorisats capdills y prohòmens de la erudició francesa, els més diligents conradors de la seua historia nacional, y els fervents bibliòfils sempre afanyosos d'aclarir y esmenuçar per compulsa directa el coneixement intim y cabal dels fets, notaven y planyien la falta d'aquests vells documents y testimonis, base la més segura y ferma de tot fructuós estudi, de tota lluminosa investigació; y al meteix temps com a bons patriotes los mortificava y'ls dolia l'afronta de que, per incuria o fluxedat d'iniciativa, altres erudits estèrns los prenguessen la devantera y'ls guanyassen per má, acudint de bon'hora als richs archius y biblioteques de França, a treure'n trellat dels més interessants manuscrits que recondien, polsosos y olvidats, y donantlos després a conèixer, en belles y acurades edicions, a Inglaterra, a Bèlgica, a Alemanya...

Resolts a posarhi remey eficaç y prompte a tal descuyt y endarreriment, s'aplegaren uns quants triats escriptors y erudits bibliòfils y determinaren fundar una associació pera estampar y treure a llum els més importants y curiosos textos de la antiga llengua y literatura francesa; no ab l'intenció restreta y egoista de certs amadors de llibres, puerilment preocupats y afanyosos de fer y possehir rares edicions, estampades à *petit nombre* d'exemplars, apenes encara exits y ja declarats *introvables*; sino al contrari, ab l'intent patriòtich de divulgar la coneixença dels antichs textos inèdits, tan interessants y preuats com a fonts històriques, joyes literaries y documents reveladors de la vida nacional en les èpoques passades.

D'aquí tragué son origen y sa naixença, de vers l'any 1874, la *Société des Anciens Textes français*, que's fundà a Paris y avià comptà ab una crescuda llista de socis o adherits de diverses categories (*membres fondateurs*, *membres perpétuels*, etc.) ahont figuraven els més calificats noms y llinatges y's pot dir la plana major de la erudició francesa.

Per ben explicar l'objecte y principal fi que's proposava dur a cap y compliment aquella associació ab tan bons auspicis fundada, res tan adequat com retreure y esmentar el cartell o prospecte que espargia per tot arreu, reclamant la adhesió y cooperació de la gent afectada d'Historia y Literatura. Es un document substanciós, ple de dret seny, y tan aplicable al estat present de Catalunya en lo que pertoca a Arqueologia literaria, que bellament el podrien subscriure—*mutatis mutandis*—y ferse'l séu, els erudits catalans qui s'afanyen avuy en dia per refermar y fer reviure vigorosament ab novella vida la nostra antiga tradició literaria-històrica.

Veus aquí com explicaven son pensament y projecte els valents y experts iniciadors de la *Société des Anciens Textes français*:

«La Societat que fundam se proposa publicar bells monuments de la nostra antiga llengua, de la nostra antiga Literatura. Aquests monuments jauen encara molts d'ells inèdits, y sovint desconeguts, dins els nostres archius y biblioteques, exposats a qualsevol contingència de pèrdua o destrucció. Veritat es que, desde'l sigle passat ençà, s'en son publicats alguns dels nostros vells textos, y poques anyades passen que no'n surta qualcun a llum; pero aqueixes publicacions signifiquen ben poca cosa, si les comparem ab l'immensitat del fons que roman encara per explotar. De més a més, essent la major part d'elles producte y obra d'amadors malpreparats, no responen en via ninguna a lo que, avuy per vuy, exigeix la ciencia (1). Derrera, y sobre tot d'alguns anys ençà, casi totes aquestes edicions han estat fetes a fora-casa, a Alemanya, a Inglaterra, a Bèlgica. Vet'aquí un lamentable estat de coses, ahont s'es mester posarhi remey; y per això convidam a tots quants, opinant com nosaltres, vulguen aidarnos y fer costat, en l'obra qu'anam a emprendre.

«Els antichs textos francesos y provençals tenen una triple importancia, segons los considerem com útils y profitosos per l'Historia de la llengua, de la Literatura y de la nació meteixa. Aquest darrer punt de vista es tal volta el qui manco ha cridat fins ara l'atenció: malavetjant a enquerir y aclarir els *faits* de la nostra historia, hem trèt a llum un nombre considerable de les nostres velles cròniques; pero d'istoria de les idées, dels sentiments y de les costums dels nos-

tres antepassats, no n'hem hagut gayre esment y l'hem deixada fins ara massa de banda. Y tota sencera's troba justament dins aqueix sensfi d'obres que, del sigle XII al XVI, han adelitat tots els estaments de la societat francesa, fos que n'expressassen l'ideal o en reflectissen la vida.—La religió, les institucions, el dret, la familia, la bona criança, la societat, la guerra, el tráfeh, l'industria, les arts de l'Edat mitjana no's farán ben entenents ni reviuran per nosaltres, sino quant els qui estudien y treballen podrán tenir a la mà tota casta d'antichs documents d'aquests, y arreu los podrán confrontar, analizar y interpretar bé, com a font y base d'estudis.

«Y en quant a l'Historia de la llengua, d'aquesta expressió essencial de la nostra nacionalitat, hem de regonèixer que encar'ara, per falta de documents, está apenes esboçada. Fer reviure'ls antichs dialectes y relacionarlos ab aquests *patois* moderns; seguir la elaboració y l'expandiment de la llengua literaria: veus aquí la tasca immensa que s'imposa a tot filòlech d'avuy en dia. Ara per ara, apenes gosa esflorarla o emprendre'n alguna part, segur de que, restrenyentse y tot, no'n treurà a la fi gayre més que resultats provisoris. Y no es que no abunden ferm els medis d'informació. A contar del sigle XIII, y de més arrera encara per lo que toca a certs punts, els dialectes vulgars han estat emprats pera redactar actes privats y públics. D'obres literaries, que comencen a aparèixer des del sigle IX, ja s'en troben a balquena en arribar a-n el XII. Un glosari de les llengües d'*oïl* y d'*oc*; una gramática comparada del parlar francès y del provençal; y sobre tot aqueixa obra magnífica qu'ha d'esser l'Historia de la Llengua francesa, no's podrán emprendre ni arribar a bona fi d'una manera satisfactoria, sino quant ab segura critica s'hajen fet acurades edicions que permeten al home d'estudi conèixer y ordenar totes aqueixes riqueses, la existencia de les quals solament li serveix ara per àminvarli'l coratge de ferse avant y per acoparli les ales.

«Finalment, l'interés literari domina tal volta encara y sobremunta als altres dos. Apart y tot del mèrit y del atractiu que ofereixen les produccions del vell geni francès, tenen una importancia capital pera l'istoria de les literatures modernes... Tant es així, que de la Literatura francesa mitjval pot ben dirse qu'es en certa manera patrimoni comú de tota Europa; car totes les nacions europèes la retroben en els fons de la literatura propia de cadascuna. Per tot arreu se publiquen traduccions y imitacions dels nostros poe-

(1) Aquest es precisament el cas de que'ns hem de dolre (ab contades excepcions) per lo que fa a les edicions arqueològiques publicades á Catalunya.

mes, noveles, misteris y cançons; y sovint nos ha fet vergonyosament tornar vermelles les galtes el llegir, dins el prefaci del editor anglès, italià, alemany, holandès o suèch, que no havia pogut comparar ab son text original l'obra que publicava, perquè aquesta era encara inèdita. Y per això's determinen aquells estrangers a venir a França, a costes y despeses dels seus Governos, y a presencia nostra y en les nostres biblioteques en treuen trellat dels nostres originals, d'aquests manuscrits que guardam, fent-ne tan poch cas, y qu'ells llavors publiquen a casa seua. A tots aquests laboriosos forasters que s'afanyen a treballar dins la nostra vinya, encara'ls hem d'estar agraïts; pero es hora ja, y passa d'hora, de que no s'hajen de descompassar tant pera venirnos a ajudar, y de que nosaltres mateixos resoltament nos determinem a fer la verema.

«Un altre punt de vista, un y no més, volem encara fer observar, y es: l'importancia y valor que té la nostra antiga Literatura pera l'educació nacional. Y no parlam solament de l'instrucció que solen donar els nostres col·legis. Els alemanys en els seus gymnasiums combinen ab l'estudi de la seua poesia mitjeval el dels antichs llibres clàssichs; y som de parer que aquí, no hi perdria res el nostre jovent si l'adomdàssem a llegir Joinville y la *Chanson de Roland*, al costat d'Herodot y de l'*Iliada*. Y suposat que hi há per part de tothom tant d'interés de conèixer lo qu'ha estat durant sis centurries la vida intellectual y moral de França, no'ns limitarem simplement a publicar reproduccions, sino que hi afegirem introduccions, comentaris y glosaris, y fins y tot traduccions textuales, que permetran a tothom ensaborir el pler y el profit que donen aquests vells llibres.

«Tals son les consideracions y'ls sentiments que'ns han determinats ara a fundar la *Société des Anciens Textes français*. Creym que no hi há obra més verament nacional que aquesta qu'anam a emprendre. Cridam y envidam, pera que'ns venguen a ajudar, no solament tots aquells que s'interessen per l'història de les llengües y literatures romàniques, sino també meteix aquells altres que li volen be a la França de tots els temps, els qui creuen qu'un poble que rebutja son *abir*, mal prepara'l seu *demà...*; tots quants saben que la conciencia nacional no arribará a plenitut de vida, sino en dia que refermi dins un pregon sentiment de solidaritat les generacions d'avuy ab les passades. Per lograrho, la nostra obra requer coratjosa y potent ajuda: esperam que no'ns mancará. Hem reduïda la quota de suscripció (sobre tot la de

suscripció perpetua) perquè no es solament als erudits y als adinerats a qui'ns dirigim; més tost voldriem que tothom pogués participar y fruir de la nostra empresa. Mes les suscripcions totes soles, per abundoses que sien, difícilment bastarán a atenyer fins allà on desitjariem, que seria publicar *molt y bé y a poca despesa*. Esperem que més importants donatius vendrán a ajudarnos a dur a terme aquest pensament que, sobre tot a l'hora d'ara, farà bo trobar moltes de simpaties.»

Acabava aquest important cartell o prospecte indicant les circumstancies y forma de la suscripció, així com les principals y més curioses obres per on la publicació començaria: (*Aiol*, cançó de gesta; la *Bataille de Roncevaux*; *Tristan*; les obres de *Crestien de Troies*; el *roman des Sept Sages*; *Girart de Roussillon*; les Cançons del Rey de Navarra; la crònica de *Jehan-le-Bel*; reculls de misteris y farces; cançons populars del segle XV, etc.) (1)

Figuraven al peu del cartell y formaven part provisionalment de la Junta directiva de la Societat, M.M. Paulin Paris, com a president; Paul Meyer, com a secretari; el baró Rothschild, tresorer, y com a editor, Ambroise Firmin Didot.

D'allavors, la publicació d'antichs textos anà endavant; la naixent associació acordá ademés publicar un *Bolletí* que estrenyés y facilités les relacions entre'ls seus membres y li aportés les ventatges y beneficis del canvi ab altres organismes similars; y entraren per primera volta dins la corrent literaria, y pogueren esser assaborits y estudiats, documents y textos antichs, dels quals apenas s'en sabia l'existencia.

Convé observar, finalment, que'ls avenços y el profit que aportaren a l'Història y a la Literatura francesa la fundació y'ls treballs de la *Société des Anciens Textes*, no s'han de computar solament pe'l nombre y la qualitat dels llibres y documents qu'estampava y treya a llum; sino que a-n aquests s'en hi havien d'afegir molts d'altres que's publicaven per altre vent, y que tal volta no s'hague-

(1) La quota senyalada era de 25 francs cada any, o bé 250 d'un cop, per durant tota la vida; y doble quota per rebre cada exemplar estampat *sur grand papier*.—El qui pagás una suma de 500 fr. en amunt, rebria el títol de *membre fundador* y son nom figuraria en cap de llista; y el de *membre perpétuel* si'n pagava 250.—Apart de la suscripció, cada novell membre admés a la Societat, hauria de satisfer 10 fr. per quota d'entrada: pero'ls primers 300 suscriptors n'estarien dispensats. El dret de soci seria personal, y no's variaria en res, quant un meteix membre's volgués suscriure per molts d'exemplars.

ren impresos tan bé ni tan de bon'hora, sense l'estímul y exemple que l'associació donava.

Altres organismes y publicacions perseguint el meteix objecte, varen estendre notablement aquella obra de cultura nacional, que de llavors ençà perdura y no's dona punt de repòs. La sabia y selecta revista *Romania* que va fundarse a París meteix; la *Revue des Langues Romanes*, de Montpeller; les publicacions y reproduccions en facsimil, de l'*École des Chartes*, y un sensfi d'edicions d'igual caràcter arqueològich-literari fetes particularment per altres tants erudits, varen esser importants factors que consolidaren, y encara acreixen avuy per avuy, l'obra fonamental de l'Historia y Literatura d'aqueixa nació vehina y germana nostra.

De més prop no's pot venir, si'l voliem imitar, l'estimulant y encoratjador exemple.

M. O. B.

(Acabarà).

MOSTRES DE LOUS

POSSATS PER LA REDENCIÓ DE CATIUS CRISTIANS

I

Quinta die iulii anno quo supra (M. CCCL. iij.)

CONSTITUTI in presentia nobilis domini Gu-
bernatoris Majoricarum Arnaldus de Ter-
minis et Pontius de Campis, mercatores, cives
Majoricarum, nomine eorum proprio ac nomine
omnium illorum mercatorum amittentium in lem-
bo den Gasso, obtulerunt et presentarunt dicto
domino gubernatori quandam cartam pergame-
neam, sigillo solito regio apendenti in veta cete
regali communitam, et quandam litteram papiream
sigillo eodem in dorso sigillatam, cujus quidem
carte tenor talis est.

Noverint universi quod cum excellentissimo ac
magnifico principi et domino domino Petro, Dei gra-
tia, Regi Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardi-
nie et Corcice, Comitique Barchinone, Rossilionis
et Ceritanie, in suo regali civitatis Valentie perso-
naliter existenti, pro parte juratorum et proborum
hominum universitatis civitatis et regno Majori-
carum certa subincerta capitula oblata seu tradita
extitissent, et eidem humiliter supplicatum quod
ea regia dignaretur benignitas de solita clementia
confirmare et concedere ac etiam approbare, dic-
tus dominus Rex ipsa capitula videri et examina-
ri fecit in suo concilio et plenarie recognosci.

Quibus visis et examinatis ac recognitis et dis-
cussis ad plenum, cum supplicata et postulata in
dictis capitulis divinum concernant obsequium,
sibique locum vendicet inter opera caritatis, ut
pote quia per ea xpiani. captivi sunt a paganorum
manibus liberandi, idem dominus Rex hujusmodi
consideratione inductus, benigne dicta admisit
capitula et ea providit ut in fine eorum cujuslibet
continetur. Quorum autem capitulorum tenores
sunt qui sequuntur:

Sopleguen molt humilment a la molt alta Re-
yal Majestat los seus feels jurats et prohomens de
la ciutat e regne de Mallorca, que placia a la Rey-
al Altesa benignament e misericordiosa otoŕgar e
aprovar les provisions devayl scrites per lo deliu-
rament dels crestians catius e mercaders deten-
guts per lo Rey Boannen, e los quals crestians e
mercaders foren preses en lo leny den Brg. Gas-
son.

Primerament que sia mes lou en lo regne de
Mallorca e en les illes a aquell adjaens de vj. di-
ners per liura.—Plau al Senyor Rey.

ij. Item que en lo dit lou paguen totes robes
e mercaduries de qualque condicio sien, les quals
isquen del dit regne e ylles entrant en les terres
del dit Rey Boannen, exceptat empero or e ar-
gent, lo qual no sia entes en lo dit lou.—Idem.

iiij. Item quels dits vj. diners per liura paga-
dors en lo dit lou per les robes e mercaderies da-
munt dites, sien pagats de tot ço e quant les dites
robes e mercaderies hauran costat, de qual cosa
sia creugut lo mercader per son sagramen.—Idem,
aço anedit: que les coses qui nó seran comprades
sien stimades per les persones elegidores per lo
Governador e los Jurats de Mallorca, de qual es-
timacio se pach lo dit lou.

iiiij. Item, que en lo dit lou sien tenguts de
pagar tots mercaders crestians, juheus e moros,
stranys e privats, de qualque condicio o nacio
sien, qui per si o per altres traguén robes, merca-
deries o auers del damunt dit regne e illes per
entrar e metre en alcuna de les terres del dit Rey
Boanen, exceptat or e argent axi com es dit.—
Plau al Senyor Rey, aço anedit: que les persones
stranyes paguen tan solamen daço que hauran
comprat en Mallorca o en les dites illes.

v. Item, que cuyllen o deyen cullir lo dit lou
en la ciutat de Mallorca aquelles persones les
quals los Jurats del dit regne ab los mercaders
perdens ensemps hi deputeran e ordonaran.—
Plau al Senyor Rey.

vi. Item, que lo dit lou dur es cuyla segons
que damunt es declarat tant de temps fins que

entegrament sia satisfeta tota aquella quantitat de moneda sera stada necessaria a la rehemso dels cresians e robes que son en poder del dit Rey Boannen, la qual quantitat cuyllida prenga fi e aja lo dit lou.—Plau al Senyor Rey, ajustat quel dit temps per que durara lo dit lou sia a coneguda dels dits Governador e Jurats, als quals sia retut compte de la quantitat levada e cuyllida per raho del dit lou.

vij. Item, que los mercaders qui auran pagat lo dit lou sien satisfets de alcuna ajuda, la qual sia consignada per los Jurats del dit regne als mercaders damunt dits fenit lo quart any de la covinença la qual es entre lo Senyor Rey e els Jurats damunt dits, en lo qual quart any lo Senyor Rey deu aver les dues parts de les ajudes del dit regne, segons la dita covinença.—Plau al Senyor Rey que la dita ajuda se haia a metre a coneguda dels dits Governador e Jurats, e que solamen sen leu la qumitat cuyllida per raho del dit lou.

vijj. Item, que la dita consignacio de la dita ajuda dur ten fins quels dits mercaders sien entegramen satisfets de tot ço que pagat auran en lo dit lou.—Idem, ut ad proximam.

viiiij. Item, que los moros catius mascles e fembres qui foren de la cocha den Anthoni Arquer, los quals son en Barcelona o en la senyoria del Senyor Rey, sien restituïts per lo ver preu que costaren a aquells qui los posseïxen.—Plau al Senyor Rey, e quels detenedors dels dits catius aïen a jurar lo ver preu.

x. Item, que sia scrit per lo Senyor Rey a Boannen que con los mercaders perdens li tornen les coses que el demana, que lo dit Boannen liberalment e benigne quit e absoluta de prezo los cresians catius e restituïsch a als dits mercaders les lurs robes e mercaderies en lo leny del dit Brg. Gasso preses.—Plau al Senyor Rey.

xj. Item, quel Senyor Rey fassa e don sobre totes aquestes coses mer execudor lo noble en Gilabert de Centeylles Governador del dit regne, o son lochtinent, lo qual tota appellatio remoguda ne allegacions alsunes auhides exeguischa les dites provesions aytan con a ell tocan per la dita comissio.—Plau al Senyor Rey.

Et factis per dictum dominum Regem responsionibus, concessionibus sive provisionibus prenotatis, ut in fine cujuslibet dictorum capitulorum supra serius continetur, prefatus dominus Rex cum hoc presenti publico instrumento firmiter valituro, omnia et singula preinserta capitula juxta responsiones, concessiones sive provisiones

predictas in fine cujuslibet dictorum capitulorum descriptas, in posse mei sui scriptoris et notarii infrascripti, ac in presentia testium subscriptorum, confirmavit concessit et approbavit, et eis per presentisseries auctoritatem suam regiam interposuit pariter et decretum. Et nichilominus per idem publicum instrumentum, vicem gerens epistole quo ad hec, mandavit de certa scientia et expresse Gubernatori ceterisque officialibus, nec non Ju-ratis et probis hominibus, aliisque universis et singulis subditis suis civitatis et regni Majoricarum predicti, presentibus et futuris, quatinus omnia et singula dicta capitula, juxta tamen responsiones concessionis sive provisiones factas eisdem, prout in fine cujuslibet dictorum capitulorum supra clarius et lacius sunt notate, teneant effectualiter et observent, tenerique et observari faciant inconcusse, et non contrafaciant seu veniant aliqua ratione. Et ut predicta omnia et singula supra per dictum dominum regem provissa validiorem et efficacitatem roboris obtineant firmitatem, utque dictis mercatoribus qui dictam pecuniam necessariam redemptioni predictae bistraxerint anticipaverint sive exsolverint de et super ipsa anticipatione vel exsolutione ac recuperatione dicte pecunie ex dicto laudo habende tutius teneantur, et ut libentius eam anticipent vel exsolvent, memoratus dominus Rex promissit et juravit ad sancta quatuor Dei evangelia corporaliter per eum tacta in posse mei dicti scriptoris et notarii omnia et singula premissa capitula; juxta responsiones concessionis vel provisiones prescriptas, sicut in cujuslibet dictorum capitulorum fine clara serie denotantur, tenere et observare ac teneri, et observari facere, eaque vel eas aut earum aliquam non revocare vel revocari facere aliqua ratione. In quorum omnium testimonium, de mandato dicti domini Regis et ad requisitionem Petri Omberti mercatoris Majoricarum, requirentis nomine dictorum Juratorum, fuit de predictis factum presens publicum instrumentum per me dictum escriptorem et notarium. Quod fuit actum Valentie in Regali dicti domini Regis, quo ad firmam videlicet dictorum capitulorum, quartadecima die madii anno a nativitate Domini M CCC L^o tertio. Presentibus testibus Vitali de Blanes abbate sancti Felicis consiliario et Francisco de Perellons uxerio dicti domini Regis. Quo autem ad juramentum predictum super predictis per dictum dominum Regem factum, in eodem Regali vicessima secunda die madii anno predicto, presentibus venerabili in Xpo. patre Hugone Episcopo cancellario et dicto Francisco de Perellons uxerio dicti domini Regis. H. can.

Sig^{num} mei Bn. de Bonastre dicti domini Regis scriptoris, ejusque auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem suam, qui de mandato dicti domini Regis et ad requisitionem dicti Petri Omberti, predictis interfui et hoc scribi feci.

(Arx. hist. de Mall. Lib. Lit. reg. 1351-54, fol 78).

II

Die predicta xxvij mensis novembris
anno a nativitate Domini M^o CCC^o lx^o octavo.

Nos Petrus, Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corcice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, erga vos fideles nostros Berengarium Sunyerii, Berengarium Descamps, Bartholomeum de Vich, Bernardum de Magadins, Petrum Ses Eres, Guillermo Sarocha, et Guillelmum Roberti, mercatores Majoricarum, Saydo Bendanhet, Moxi Benanin, Magaloff Benalbo, judeos ipsius civitatis, qui pro redimendis non nullis xpianis. quos Rex Bugie cum eorum bonis detinet captos, ac ipsis infra sex menses proxime futuros ad civitatem ducendis predictam, in posse tenentis locum gerentis vices gubernatoris in regno Majoricarum vos efficaciter obligastis, graciosius nos habere volentes, tenore presentis concedimus vobis mercatoribus antedictis quod in quibuscumque rebus et mercibus que a regnis et terris ipsius Regis extrahentur tam per vos quam alios quoscumque mercatores, imponere possitis de et cum consilio dicti gerentis vices gubernatoris vel tenentis locum ejusdem et juratorum prelibate civitatis, laudum sive lou aut passa temps vulgariter nuncupatum, prout in similibus est actenus fieri consuetum, duraturum, et per quos ad hoc eligeritis colligendum, tantum et tamdiu donec de rescato captorum xpianorum. predictorum, et sumptibus per vos factis et fiendis hujus ratione, fuerit vobis plenarie satisfactum. Mandantes per eandem gerenti vices gubernatoris pretacto, vicario et bajulo civitatis ejusdem, aliisque nostris officialibus et subditis universis, aut ipsorum officialium loca tenentibus, presentibus et futuris, quatenus hac nostram concessionem ratam et firmam habeant, teneant et observent, et non contraveniant, seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus communiri. Data Barchinone xxij die novembris anno a nativitate Domini M^o CCC^o lx^o octavo. P. Can. Rex .P.

Qua littera regia supra presentata et lecta coram

dicto honorabili locum tenente, mox ipse dominus locum tenens obtulit cum debita et humili reverentia mandatum regium in dicta littera contentum exequi et complere, et jussit dictam litteram registrari.

Die veneris septima decima mensis augusti anno a nativitate Domini M^o CCC^o lx^o nono, hora post vespervas, infrascripta scriptura fuit presentata nobili Olfo de Proxida, militi, vices gerenti generalis gubernatoris in regno Majoricarum, per Bernardum de Magadins et quosdam alios mercatores infra nominatos, et eam in vulgari dicto nobili expositam, ipse nobilis laudavit et approbavit et jussit post predictam litteram supra insertam continuari et registrari. Cujus scripture tenor talis est:

Die et anno predictis, coram nobili et circumspecto viro domino Olfo de Proxida, milite, serenissimi domini Regis Aragonum consiliario et gerenti vices generalis gubernatoris in regno Majoricarum, personaliter existenti intus castrum regium civitatis Majoricarum, venerunt et comparuerunt Berengarius Descamps, Bernardus de Magadins, Guillelmus Sa Rocha et Guillelmus Roberti mercatores cives Majoricarum, et presentarunt eidem quandam patentem papiriam litteram, tenoris et continentie subsequentis:

Nos Petrus Dei gratia, Rex Aragonum (1). . . . . Data Barchinone xxij die novembris anno a nativitate Domini M^o CCC^o lx^o octavo. P. can. Rex P. Qua littera presentata ipsi mercatores supplicarunt eidem domino vice gerenti quatenus juxta formam et seriem dicte littere dignaretur eisdem concedere et consilium prestare ut pro satisfactione eis fienda in illis mille sex centis quadraginta quatuor libris, duobus solidis, ij. denariis, prout inferius continetur, quas oportuit eos et alios in preinserta littera nominatos solvere et bistrahere pro redimendis dictis xpianis. et emendis dictis sarracenis, et pro missionibus et expensis quas amodo contigerit facere pro dicto laudo colligendo, possint de ejus et dictorum venerabilium juratorum consilio, imponere dictum laudum alias vulgariter numcupatum passatempo, ipsumque colligere et levare continue et tamdiu donec eis esset plenarie satisfactum in dictis missionibus et expensis factis et fiendis premissorum occasione. Qui quidem dominus vices gerens, recepta dicta littera cum humili reverentia et intellecta, et vassis et recognitis dictis missionibus et expensis jam factis et amodo fiendis ratione premissa, et super inde colloquio habito cum venerabilibus juratis, de ipsorum consilio, dedit licenciam et

(1) Repetició de la lletra real abans transcrita.

potestatem dictis mercatoribus imponendi dictum laudum super rebus et mercibus sequentibus et per modum et formam sequentem:

Primo quod omnes mercatores mercantes et negotiantes in terris et regnis dicti Regis Bugie, teneantur dare et solvere pro quolibet quintale coreorum et vitulorum duos tumens.

Item, pro quolibet quintale cere quatuor tumens.

Item, pro qualibet duodena botonarum virmi-liarum et albarum et cordovani unum tumen.

Item, pro quolibet quintale lane sordide unum tumen.

Item pro quolibet quintale lane lote duos tumens.

Item, pro quolibet quintale grane duas duplas.

Item, pro quolibet quintale datilorum unum tumen.

Item, pro quolibet quintale ortxine et palinere unum tumen.

Item, pro quolibet quintale lini duos tumens.

Item, pro quolibet quintale boldronorum agni-narum et matxini unum tumen.

Item, pro quolibet quintale mocone duos tumens.

Item, pro qualibet quintale farine et semole unum tumen.

Item, pro quolibet quintale mantegue unum tumen.

Item, pro quolibet bugiot unum tumen.

Item, pro aliis rebus et mercibus prorata predictorum secundum magis et minus.

Tenor vero dicti compoti talis est

Costaren los moros quen Guillem Sa Rocha axi com a procurador dels mercaders de Bugia e de Alcoll e de Bona, e compra los per ell Narnau Sa Rocha frare seu en Caller, e costaren de alfonsins . . . M. C. liures.

Item, que paga per ajuda a rao de xij diuers per liura, e imposicio a rao de iij diners per liura, e C sous de corredures, munta per tot abatudes xxvj. liures viij. sous quen hague de gracia . . . Ll j lrs. xij ss.

Item, quen despereren los dits moros despuis que foren comprats fins al jorn ques reculliren ab una nau de latins, ab la viande que materen. . . xxxij lrs. x ss.

Suma M C xxxiiij Llrs. ij ss. de alfonsins.

Item, havem pagat de nolit per los dits moros de Caller en Mallorques . . . xxvij lrs.

Item, havem despeses en Mallorques e en Barcelona en moltes e diverses messions, de malorquins . . . Lxxvij lrs. iij ss. ij.

Item, trametem a Bngia los dits moros ab la barche den Antoni Puig, qui costa armada lxxxviij lrs.; haguem de robes xxxviij lrs. resten . . . L. lrs.

Item, san fetes en Bugia diverses messions en donar al almiray de Bugia CCL. dobles, e donar als alcayts e altres officials tant qui munta per tot CCCC xxj dobla iij. tumens, que a rao de xxiiij sols valen. Dv lrs. xvj ss.

Perque munta per tot MD CCC xxxiiij lrs. ij. ss. ij. de que abatem CC. lrs. que aguem dels mercaders qui fan feyenes en Alcoll e a Bona, perque resta . . . M.DC. xxxiiij lss. ij ss. ij.

Et concessa dicta licentia per dictum dominum vices gerentem dictis mercatoribus, et de ejus consilio et dictorum venerabilium, juratorum imponendi dictum laudum per modum predictum, dictus dominus Gubernator recepit a Petro Cardona mercatore Majoricarum ad dictum laudum electum per dictos mercatores . . . sacramentum ad sancta quatuor euvangelia corporaliter prestitum, quod ipse bene et legaliter se haberet in colligendo et levando et recipiendo dictum laudum, et quod amplius de dicto laudo et occasione ejusden non recipiet seu colliget nisi usque ad quantitatem complete solutionis et satisfactionis fiende dictis mercatoribus in predictas M DC xxxiiij lrs. ij. sol. ij den. dicte monete jam expensas premissorum de causa et aliis missionibus et expensis fiendis necessarie pro colligendo et levando dicto laudo. Que omnia dictus dominus vices gerens, dictis mercatoribus instantibus et requirentibus mandavit in libro presentis Curie gubernationis Majoricarum registrari ad memoriam rei geste.

Arx. hist. de Mall. Regis. Litt. reg. 1368 et 69, tol. 250.)

E. AGUILÓ.